

СРПСКА НАРОДНА ПОЕЗИЈА У СВЕТУ – СВЕТ У СРПСКОЈ НАРОДНОЈ ПОЕЗИЈИ²

Сажетак: У раду се говори о рецепцији српске народне поезије у европском културном контексту. Посебан акценат се ставља на рад Вука Стефановића Карацића на сакупљању и издавању народних песама, од првих превода Јакоба Грима 1815. године до краја 20. века. Када је реч о питањима могућих утицаја, с обзиром на велику старост и интернационалну распрострањеност мотива у усменој књижевности, веома је тешко говорити о непосредним и директним утицајима српске народне поезије на усмене књижевности других народа.

Циљ политички инструментализоване критике српске усмене епике током последњих деценија 20. века био је да се подвргну ревизији историјске и националне одлике ових песама и пониште универзалне хуманистичке вредности које су у њима оличене.

Кључне речи: српска народна поезија, европски контекст, хомерско питање, рецепција, утицаји

Није тако давно време када су о српским народним умотворинама, посебно о српској епској и лирској народној поезији, у првим деценијама деветнаестог века расправљали и писали најблиставији умови епохе, Немци Јохан Волфганг Гете (Johan Wolfgang Goethe) и Браћа Грим (Brüder Grimm), Пољак Адам Мицкијевич (Adam Mickiewicz), Француз Клод Форијел (Claude Fauriel) и др. Није тако давно време када су Мицкијевич и Форијел држали серије предавања о српској народној епизици на Колеж де Франс (College de France) и на Сорбони (1823–1824, односно 1841–1842).

Плодној рецепцији усмене културе српског народа погодовао је низ друштвених, политичких и културноисторијских процеса у Европи на прелазу 18. у 19. век, од Француске револуције, преко Наполеонових ратова и предромантичарског интересовања за „природну поезију народа“, до вуковске концепције националне књижевности и културе.³

¹ bosko.suvajdzic@open.telekom.rs

² Рад је урађен у оквиру пројекта 178011: *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

³ „Оно што се у српској књижевности и култури може назвати *српским романтизмом* настало

Када је реч о рецепцији српске усмене поезије у Европи, дуга и плодна традиција превеђења народне књижевности са овог тла почиње *Жалосном пјесанцом племените Асан-агинице* у путопису Алберта Фортиса (*Viaggio in Dalmazia, Venezia, 1774*). Илуструјући обичаје Морлака, као што се добро зна, објављена је ова велика песма у оригиналу и у италијанском преводу. Одјек песме о племенитој Хасанагиници у предромантичарској епоси био је дубок и далекосежан. На немачки језик превео је први пут 1775. године, Фридрих А. К. Вертец (Friedrich A. C. Werthes), по Фортисовом италијанском преводу. Чувен је превод који је дао велики Ј. В. Гете (J. W. Goethe), вероватно исте године, служећи се немачким преводом, али и са увидом у оригинал, посебно у вези са ритмичком организацијом стихова. Гетеов превод је Хердер уврстио у своју збирку *Volklieder, 1778. и 1779.* Одатле је ова рафинирана балада превеђена на остале стране језике. Веома брзо Фортисово *Путовање* било је преведено и на француски језик (*Voyage en Dalmatie, Bern, 1778*). Преводили су је Шарл Нодије (Charles Nodier, Smarra, 1821), Проспер Мериме (Prosper Mérimé, La Guzla, 1827), Ж. Фулжанс (G. Fulgence, одломак у *Cent chants populaires des diverses nations du monde, 1830*), изашао је анониман превод у часопису *Magasin pittoresque (1840)*, затим Ксавије Мармије (Xavier Marmier, у часопису *Revue contemporaine, 1853. и засебно 1854*), Клод Форијел (Claude Fauriel). На основу Гетеовог превода, *Хасанагиницу* је на енглески језик превео Валтер Скот (Walter Scott, око 1798. године). На мађарски језик је *Хасанагиницу* превео Казинци Ференц (Kazinczy Ferenc, 1789) (вид. Пешић 1965: 208–210).

Други талас интересовања романтичарске Европе за српску народну књижевност почиње од тренутка када је 1814. и 1815. Вук Стефановић Караџић започео систематско објављивање српских народних песама. Од прве објављене песмарице (1814) до Вукове смрти прошло је педесет година, и за све то време Вук у континуитету размишља о сакупљању и објављивању народних песама. Једном приликом ће написати да му је скупљање песама „прави и најмилији посао“ (Вук, *Препуска*, I, стр. 162; вид. Банашевић, 1972: 403–404). На особени начин, Вук је представио српски народ као „књижевни“ народ, и увео га у европску литературу, истовремено чувајући његову самобитност, инсистирајући свагда на појмовима „народно“ и „српско“.⁴ Томе су погодиле и друштвене

је у резултату дејстава многих политичкоисторијских и културноисторијских процеса у Европи и у српским покрајинама на прелазу два века XVIII и XIX. Француска револуција са својим идејама о слободи, једнакости и братству међу људима и народима, Наполеонови ратови, народноослободилачки покрети, идеје либерализма и демократизма, први и други српски устанак, стварање српске државности на основима народно-сељачке револуције, предромантичарско интересовање за 'природну поезију народа' (Хердер), дух историзма и националне традиције, право сваког народа на своје национално духовно постојање и развијање, схватање језика и књижевности као израза 'духа нације' – све је то представљало ону друштвену и духовну климу из које је настајао покрет европског, па и српског, романтизма.“ (Живковић, 1982: 190–191).

⁴ „Цео његов рад одређен је појмовима народно и српско или, тачније, појмом народно српско. Истакнути у насловима свих његових главних књига, ти појмови обухватају оно најбитније што те књиге одређује као дела у књижевности, од предмета којима се оне баве до књижевних облика и стилског израза који су у њима заступљени. У Вуково време и у Вуковој интерпретацији они

околности: „Вук се појавио у тренутку када у Европи романтизам доживљава свој пуни процват, надграђујући се над свим слојевима ранијих књижевних праваца и културних праваца и културних епоха које су у суштини романтизам и довеле до симбиозе какву представља, и омогућиле његово прихватање и у Немачкој, и у Аустрији, и у Енглеској и у Француској и у Русији, свугде на свој начин“ (Милошевић Ђорђевић, 2002: 8).

У немачком културном кругу, Вуков рад на сакупљању и издавању народних песама наишао је на изузетно леп пријем. Као што се зна, први преводи из Вукове збирке потичу из пера Јакоба Грима (Jakob Grimm, 1815. године), који је и доцније, од 1818. до 1824. године, преводио српске народне песме. Одређени број лирских песама превео је 1816. Јернеј Копитар у рецензији на другу Вукову пјесмарицу; две године потом превео је песме о Првом српском устанку у часопису *Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung*. У приказу Вукових књига лајпцишког издања (*Jahrbücher der Literatur*, 1825), Копитар је превео двадесетак наших народних песама (вид. Пешић, 1965: 208–210).

Српске јуначке песме биле су свуда. У једном броју чувеног берлинског *Magazin für die Literatur des Auslandes* из 1832. године могло се прочитати: „Das Slawische ist sozusagen die Sprache der Volks-Poesie überhaupt zu nennen“ (Jähnichen, 1988: 49).

Знатније упознавање немачке културне јавности са српском народном поезијом учинила је списатељица Тереза Албертина Лујза фон Јакоб (Thereze Albertine Luise von Jakob – Talvj), која је у две збирке објавила око 250 преведених лирских и епских народних песама (*Volkslieder der Serben*, Halle, 1825, 1826; каснија издања 1835. и Leipzig, 1853). На немачки језик преводили су наше народне песме Е. Ајген Везели (E. Eugen Wesely, *Serbische Hochzeitslieder*, Pest, 1826), П фон Геце (P. von Goetze, *Serbische Volkslieder*, St.-Petersburg, 1827); В. Герхард (W. Gerhard, *Wila. Serbische Volkslieder und Heldenmärchen*, Leipzig, 1828; 2. изд. *Gesänge der Serben*, Leipzig, 1877); др Јохан Непомук Вогл (dr Johann Nepomuk Vogl, *Marko Kraljevits. Serbische Heldensage*, Wien, 1851); Зигфрид Капер (Siegfried Kapper, *Lazar der Serbenar*, Wien, 1851; 2. издање Leipzig 1853, и треће исто Leipzig 1853; *Die Gesänge der Serben*, Leipzig, 1852; у алманаху *Jahrbuch der Illustrierten deutschen Monatshefte* 1856–1859. објавио је више превода епских народних песама); Лудвиг Аугуст Франкл (Ludwig August Frankl, *Gusle. Serbische Nationallieder*, Wien, 1852); Анастасиус Груин (Anastasius Grün, *Volkslieder aus Krain*, Leipzig, 1850. и *Serbenlieder*,

---

су се односили искључиво на обичан народ, на 'сељаке и тежак' који су, по Вуку, чинили 'језгру' нашега народа. Он је тако открио изворе који су, иако су доступни свима, остали готово нетакнути. У свим ранијим епохама српске литературе, од њених почетака, откако су Срби примили словенску књигу, кроз цео средњи век, турска времена, XVIII столеће (с делимичним изузетком Венцловића и Доситеја), у ствари, све до Вукове појаве, народ као такав остао је изван књига и књижевности. Вуково дело, као и све друге велике духовне творевине, настало је као плод дуготрајног зрења, само што се то зрење није догађало унутар саме књижевности већ је оно што је у њему најбитније настало изван ње, у дубинама живог језика и колективне духовности.“ (Деретић, 2002: 570).

Leipzig 1878); Карл Грубер (Carl Gröber, *Der Königssohn Marko*, Wien, 1883. и *Die Schlacht am Amselfelde*, Wien, 1885; Ернест Харменинг (Ernest Harmening, *Südslawische Volkslieder*, Jena, 1886); Камила Луцерна (Camilla Lucerna, *Die Hochzeit des Maxim Crnojević*, Zagreb, 1911); Леополд Карл Гоц (Leopold Karl Gotz, *Volkslied und Volksleben der Kroaten*. Heidelberg, 1936); Катарина Јовановић (*Die Heldenlieder von Kosovo*. Zürich, 1951) (вид. Пешић 1965: 208–210).

У Француској, за време Наполеонових „илирских покрајина“, од 1805. до 1813. године, дошло је до ближег контакта Француза са српском народном књижевношћу. Шарл Нодје, који је као чиновник извесно време боравио у Љубљани, пише о „Илирима и њиховом песништву“. Проспер Мериме (Prosper Mérimé) десетак година касније штампа своје чувене мистификације, које је у прози сам саставио, и за које је тврдио да представљају „веран превод“ са „илирскога“ језика (*La Guzla*, Paris, 1827). С обзиром на то да су песме објављене у време највеће популарности српске народне поезије у Европи, дуго времена се сматрало да су Меримеове песме аутентичне. Ипак, једина изворна народна песма у њој је била *Хасанагиница*, и то у прозном преводу. У то време појављују се и преводи изворних народних српских песама, у часопису *Le Globe* (1827), као и друге белешке и чланци од гђе Белок (Louise Swanton Belloc). У зиму 1831–1832. Клод Форијел држи на Колеж д Франс (Collège de France) предавања о српском и новогрчком народном песништву. Гђа Елиза Војар (Elise Voïart), према Талфијевој књизи немачких превода, штампа две свеске српских народних песама у преводу на француски (*Chants populaires des Serviens*, Paris, 1834). Између осталих, у 19. веку су на француски језик преводили наше народне песме: Огуст Дозон (Auguste Dozon, *Poésies populaires serbes*, 1859. и *L' épopée serbe – Chants populaires héroïques*, Paris, 1888); барон Адолф д' Аврил (Adolphe d' Avril, *La bataille de Kossovo*, 1868); С. Куријер (С. Courrière, 1877); Луи Леже (Louis Leger, *Le Cycle épique de M. Kraliévitich*, 1882; 2. izd. 1906); Ашил Милијан (Achille Millien, 1891; И. де Малхазуни (I. de Malkhazouny, I. Koriak; 1907); Лео д' Орфер (Leo d' Orfer, *Chants de guerre de la Serbie*, 1916); А. Јакшић и Марсел Робер (Marcel Robert, 1918); Огуст Шабосо (Auguste Chaboseau, *Les Serbes et leur épopée nationale*, 1919); Филијас Лебеск (Philéas Lebesque, *Chants féminins serbes*, 1920); Ф. Рабате (P. Rabaté, *La Geste de Marko*, Tananarive 1922); Ф. Функ-Брентано (F. Funck-Brentano, *Chants populaires des Serbes*, 1924); D. Veković (*Chants de femmes serbes*, 1933). Скоро сви француски преводиоци преводили су песме у прози, не у стиху (вид. Пешић 1965: 208–210).

Пољак Кристин Лах Ширма (Lach Szygma) је први човек који је превео нашу народну песму на енглески језик (1821). Џон Боуринг (John Bowring) је у своје чланку *Popular Poetry of Serbia* (*Westminster Review*, 1826) објавио неколико превода српских народних песама на енглески језик, да би годину дана касније издао и књигу превода (*Servian Popular Poetry*, 1827). Српске песме преводи и Џон Гибсон Локхарт (John Gibson Lokhart, у часопису *The Quarterly Review*, 1827). Едвард Роберт Булвер Литон (Edward Robert Bulwer Lytton), чији је псеудоним Овен Мередит (Owen Meredith), издаје књигу *Serbski Pesme or National Songs of Servia* (London, 1861), рађену по преводу А. Дозона (2. izd.

1869; 3. izd. 1917). Кејт Фрајлиграт Крокер (Kate Freiligrath Kroeker) превела је руковет песама из Талфијеве збирке (*Marko Kraljevič: the mythic hero of Servia* у часопису *Macmolln's Magazine*, 1877). Прегршт муслиманских народних песама објављено је у енглеском преводу књиге Џ. де Асбота (J. de Asbóth, *An official tour through Bosnia and Hercegovina*, 1890). Осим тога, преводили су наше народне песме на енглески језик: Елоди Лутон Мијатовић (Elodie Lewton Mijatović, *Kosovo*, London, 1881); Е. В. Сетон-Вотсон (E. W. Seton-Watson, *Serbian Ballads*, London, 1916); М. А. Муге (M. A. Mügge, *Serbian Folk Songs, Fairy Tales and Proverbs*, London, 1916); Џ. В. Вајлс (J. W. Wiles, *Serbian Songs and Poems*, London, 1917); Хелен Ротам (Helen Rotham, *Kosovo*, Oxford, 1920); Д. Х. Лоу (D. H. Low, *The Ballads of Marko Kraljevič*, Cambridge, 1922). У Америци су преводили наше народне песме: Џорџ Рапал Нојс (Georg Rappal Noyes) и Леонард Бакан (Leonard Bacan, *The Heroic Ballads of Servia*, 1913), Кларенс А. Менинг (Clarence A. Manning) и О. Мјуриел Фулер (O. Muiriel Fuller, *Marko the King's Son, Hero of the Serbs*, New-York, 1932) (вид. Пешић 1965: 208–210).

На италијански језик су преводили наше народне песме Никола Јакшић (*Canti slavi tradotti in versi italiani*, Venezia, 1829); Н. Томазео (N. Tommaseo, *Canti popolari toscani corsi illirici greci*, v. IV. *Canti illirici*. Venezia, 1842; 2. izd. Milano, 1913); Франческо Карара (Francesco Carrara, *Canti del popolo dalmata*, Zara, 1849); Ђакомо Ђудина (Giacomo Chiudina, *Canti popolari slavi*, 1847, *Canti del popolo slavo*. Firenze, 1878); Доменико Цамполи (Domenico Ciampoli, *Canti epici serbi*); Ф. де Пелегрини (F. de Pellegrini, *Saggio di una versione di canti popolari slavi*. Torino, 1846; Roma 1847 i 1848); Емилио Теца (Emilio Teza, *Infedeltà della moglie di Gruja, canto serbo*, Bologna, 1862; и *La moglie del capitano Prijezda, canto serbo*, Bologna, 1864); преводио је песме и у часопису *Feliciter*, Pisa, 1875. и *La Cultura*, 1884); Ђовани де Рубертис (Giovanni de Rubertis, превео је више лирских народних песама уз дела М. Пуџића (*Poesie serbe di M. Pucić*, Campobasso, 1861; 2. izd. Caserta 1869); Тимолеоне Ведови (Timoleone Vedovi, *Canti erotici slavi*, Mantova, 1871); Пјетро Касандрик (Pietro Cassandrich, *Canti popolari epici serbi*, Zara, 1884; *Canti popolari serbi e croati*, Venezia, 1913, 2. izd. Lanciano, 1923); Ђовани Николић (Giovanni Nikolić, *Canti popolari serbi*, Zara, 1894; *Saggi inediti di canzoni popolari u Nuova cronista di Sebenico*, Trieste, 1894–5); Карло Предаци (Carlo Predazzi, *Canti epici popolari serbi*. Modena, 1930); Артуро Крониа (Arturo Cronia, *Poesia popolare serbo-croata*, Padova, 1949) (вид Р. Пешић, 1965: 208–210).

Стекавши европску славу, Вук је постао изузетно популаран и међу словенским народима:

„Збирки пісень Караджича набрали такој популярності в Європі, що багато дослідників і поетів стали вивчати сербську мову тільки для того, щоб ознайомитися з ними в оригіналі. І, звичайно, з'явилося чимало перекладів італійською, німецькою, французькою, англійською, польською, російською, чеською, українською, угорською та іншими мовами. На кінець ХІХ ст. в Європі не було країни, мовою якої не було перекладено хоча б кілька сербських пісень.“ (Гуць, 1966: 138).

У своју збирку *Песни западних славян (Песме Западних Словена, 1835)*, велики руски песник А. С. Пушкин унео је преводе више мистификација из Меримеове збирке, али и препеве две лирске народне песме из Караџићеве збирке (*Три највеће туге, Коњ се срди на господара*), затим баладе *Бог ником дужан не остаје*, те једног одломка из *Хасанагинице*. Своју чувену *Бажку о рибару и рибици* написао је Пушкин, болдинске јесени 1833. године, у десетерцу српске народне песме. Уз рукопис, Пушкин је ставио напомену: „14. окт. 1833, Болдино, 18. српска песма“. Тиме је нагласио њен (српски) основни мотив, рачунајући је, уз остале *Песме Западних Словена* (којих је било 16), и уз препев *Хасанагинице*, као 18. српску песму. И своје песме о Карађорђу и Милошу Обреновићу Пушкин је испевао у српском гусларском десетерцу.

А. Хр. Востоков је први превео неколико српских епских народних песама у едицији *Труды Вольчого общества любителей российской словесности* (1825) и у алманаху *Северные цветы* (1825, 1826 и 1827). Као преводиоци у Русији појављују се затим Изм. Ив. Срезњевски и Ј. Венелин у књизи *О характере народных песен у славян задунайских* (Москва 1835), Н. Галковски (*Сербский народный эпос, Сумы 1897*), Н. Кравцов (*Сербский эпос, 1933*)⁵, П. Ерастов (*Югославские народные песни, Москва 1956*), И. Голенищев-Кутузов (*Сербский эпос*) и др. (вид. Пешић, 1965: 208–210).

На украјински језик су преводили наше народне песме Маркијан Шашкевич и Јакив Холовацки (у алманаху *Русалка Дністровая, 1837*)⁶; Михаило Старицки (*Сербські народні думи і пісні, Київ, 1876*); Иван Франко и од новијих Максим Рильски (*Сербські епічні пісні, Київ 1946*) и Леонид Первوماјски (*Словянські балади, Київ, 1946*). (Вид. Пешић, 1965: 208–210).

На пољски језик је први преводио наше народне песме пољски песник и претеча пољског романтизма, Кажимјеж Брођињски (Kazimierz Brodzinski) (вид. Георгијевић, 1936: 13). Он је превео, из Хердерових *Volklieder*, чувену *Хасанагиницу (Pamiętnik Naukowy, 1819)*, као и песму *Radostlaw, дума historyczna Morlacka (Pamiętnik Warszawski, sv. XIV, 368–371)*. У овом, као и у другим часописима (*Dziennik Warszawski*) објавио је још око 40 превода наших народних песама, углавном по Гримову преводу. Август Бјеловски (Augustyn Bielowski), припадник младих галицијских књижевника, у часопису *Haliszanin* и др., од 1830. до 1838. године превео је двадесет три српске народне песме, од чега су 3 биле јуначке (Георгијевић, 1936: 34). На пољски језик превођене су Меримеове мистификације (А. Chodzko, А. Е. Одынєс, К. Gaszyński). Адам Мицкјевич (Adam Mickiewicz) је о српској народној поезији држао посебан курс на *Collège*

⁵ Поред, данас превазиђене, теорије о „аристократском пореклу“ српске епике, монографија Н. И. Кравцова представља ретко темељну студију, која има чак 560 библиографских јединица на различитим језицима, чиме се одваја од свих претходних издања о српској епској поезији (Гацак, 2007: 45).

⁶ „Само собою виринає питання, чому Шашкевич і Головацький взялися перекладати народні сербські пісні. Ні одна слов'янська народня пісня не здобула собі в Європі в кругах літературних і наукових так рано широкого розголосу, як пісня сербська. А се завдяки Гердеровій збірці, де поміж іншим найшовся й Гетів переклад Асанагиніци на німецьку мову.“ (Брик, 1930: 117).

de France у Паризу 1840–1842. Народне песме су преводили и Јосеф Бохдан Залески (Josef Bohdan Zaleski, *Pieśni serbskie spolzczone*, St-Petersburg 1852; 2. izd. Lwow 1877); Роман Зморски (Roman Zmorski, *Narodowe pieśni serbskie*, Warszawa 1853 i 1855; *Królewicz Marko*, Warszawa, 1859; *Lazarica*, Warszawa, 1860), Хјероним Фелдмановски (Hieronim Feldmanowski, *Pieśni Kroackie*, Poznań, 1867), Изедор Коперницки (Izydor Kopernicki, *Pieśni Serbskie o Kosowskim boju*, Krakow, 1889), i najnoviji: Антони Бохуславски (Antoni Bohuslawski, *Jugoslowiańska poezja ludowa*, 1938) i Чеслав Јастребиц-Козловски (Czeslaw Jastrzębiec-Kozłowski, *Jugoslowiańska epika ludowa*, Wrocław, 1948) (вид. Пешић, 1965: 208–210).

На чешки језик Самуел Рожнај (Samuel Rožnau) превео је 1814. године *Хасанагиницу*, а 1817. издао прву збирку Вацлав Ханка (Václav Hanka, *Prostonárodní srbska muza do Čech prevedena*). Ладислав Челаковски (Ladislav Čelakovsky) преводи у времену од 1822. године до 1832; ту су и Мориц Фиалка (Moric Fialka), Јосеф Бургстеин (Josef Burgstein), Јосеф Јарослав Мелихар (Josef Jaroslav Melichar – псеудоним J. S. Slabé), Јан К. Јодл (Jan K. Jodl), Винсенс Фурх (Vincenc Furch), Карел Јаромир Ербен (Karel Jaromír Erben). По часописима педесетих година су објављивали превод Емануел Тонер (Emanuel Tonner), Вацлав Калбач (Václav Kalbáč), Франтишек Сушил (František Sušil), Наполеон Мирославич Шпун (Napoleon Mirosłavič Špun), Јосеф Колар (Josef Kolář), а десетак година касније Јакуб Арбес (Jakub Arbes), Јан Гебајер (Jan Gebauer), Јан Матуш Черни (Jan Matouš Černý), Јосеф Тужимски (Josef Toužimsky). Зигфрид Капер (Siegfried Kapper) је објављивао своје превод од 1852. до 1874. у часописима *Lumir*, *Květi*, *Světazar* и *Osvět*. Најплоднији преводилац наших песама на чешки је Јосеф Холечек (Josef Holeček, *Piesně hercegovské*, 1876; *Srbská národní epika* I, 1909; II, 1913; *Národní epika bosanských mohamedánu*, I, 1917, II, 1920), и најновији Франтишек Халас (František Halas) и Отон Беркопец (Oton Berkopce, *Zpěvy hrdinství a lásky*, Prag, 1954) (вид. Пешић, 1965: 208–210).

На мађарски језик су од краја 19. века преводили српску народну поезију Кулчеј Ференц (Kölcsey Ferenc), Толди Ференц (Toldy Ferenc), Витковић Михаило, Бајза Јожеф (Bajza József), Секач Јожеф (Székács József), Сас Карољ (Szász Károly), Радић Ђорђе, Романец Михаљ (Romanec Mihály), Ерди Бела (Erdődi Béla), Деметер Пал (Dömötör Pál) и Маргалич Еде (Margalits Ede), а у новије време Сегеди Решо (Szegedy Rezső) и Чука Золтан (Csuka Zoltán).

Када је реч о Бугарима, овде се са највише разлога може говорити о утицајима, пре свега када се поведе разговор о српској усменој епизи: „Прави утицај наше народне књижевности на усмене књижевности суседних народа може се поуздано утврдити само код јуначких епских песама; преношење догађаја и опеваних личности у епiku других народа једино служи као поуздан путоказ. Такав утицај налазимо у епским песмама Бугара, где се често пева о истим личностима, особито о Марку Краљевићу, Момчилу, Хуњади Јанку, Старини Новаку; затим код Албанаца, чије народне песме певају и о Косовској бици, а утицај наше муслиманске епике је врло јак, нарочито тзв. крајишких песама о борбама муслиманских јунака крајишника; извесног утицаја наших епских песама налазимо у песмама румунским и новогрчким.“ (Пешић, 1965а: 208).

Следећи талас интересовања учене Европе и света за српску народну (епску) поезију долази са пробуђеним интересовањем за тзв. „хомерско питање“ и за проблем настанка јуначког епа, од *Илијаде* и *Одисеје* до наших дана. Питање да ли је *Илијаду* испевао један песник или је спев настао редакцијом усмених старогрчких народних песама у науци је, наиме, познато као „хомерско питање“. Постоје два основна правца у решавању овог питања: аналитичари сматрају да је *Илијада* настала механичким спајањем народних песама, утврђујући у спеву недоследности и погрешке које, по њима, негирају постојање једног, аутентичног, генијалног песника који је дао свеобухватну слику Тројанског рата. Унитаристи пак полазе од композиционих и структурних одлика дела које ову генијалну фигуру, коју су стари Грци назвали именом Хомер, непобитно потврђује.

Матија Мурко ће имати важну улогу у утицају на младог хомеролога са Харварда Милмана Парија (Milman Parry) и на његовог асистента, Алберта Бајтса Лорда (Albert Bates Lord), у покушају да разреше хомерско питање позивајући се на српску и балканску епiku.⁷ Ова ће истраживања добити сводну књигу А. Лорда *The Singer of Tales*, изнова поставивши јужнословенску епiku у средиште научног интересовања европске и светске културне јавности. Маршал Маклуан (Marshall McLuhan) је, тако, резултате Лордових истраживања користио за своје капитално дело *Understanding Media: The Extensions of Man*.

Из различитих аспеката, митолошког, етнолошког, културолошког, односно књижевнотеоријског, српској и јужнословенској усменој поезији приступаће научници у Аустрији и Немачкој, као што су Алојз Шмаус (Alois Schmaus), Максимилијан Браун (Maximilian Braun), Дагмар Буркхарт (Dagmar Burckhardt), Габријела Шуберт (Gabriela Schubert) и др., у Француској Андре Вајан, Андре Мазон, Анри Грегоар, у Русији и Совјетском Савезу Макс Милер, М. Халански, А. Веселовски, Потебња, В. Гусев, Б. Н. Путилов, В. Чистов, Н. Толстој, С. Толстој и др. Драгоцен је књига проф. Илије Конева *Вук Караџић за българите и европейската българистика*, која је објављена у Софији 2007. године.

У 20. веку, веку технолошких револуција и научног прогреса, уз неслућени развој медијских технологија и у амбијенту потрошачког друштва, уз глобализацију свих културних вредности, дошло је до драстичне трансформације природе, начина постојања и функција усмене поезије. Код нас, епска песма је губила стечени друштвени простор, и поновно га освајала подстакнута историјским догађајима у 20. веку, балканским и светским ратовима, те трагичним распадом заједничке државе у последњој деценији 20. века (Н. Љубинковић). Порука епског певача и гуслара изнова је доспела у жижу народног интересовања. Али је била различито схватана.

Циљ политички инструментализоване критике српске усмене епике током последњих деценија 20. века био је да се подвргну ревизији историјске и

⁷ „Првобитно сам проучавао стил Хомерових песама и схватио сам да је тај високо развијени стил изражавања у формулама могао да буде само традиционалан. Међутим, у то доба још нисам био у потпуности схватио, као што је требало, да је такав стил – као што је Хомеров – морао да буде не само традиционалан него такође и усмен.“ (*Српскохрватске јуначке пјесме*, скупио Milman Parry, уредио Albert Bates Lord, предговор, Београд–Кембриџ, одломак).

националне одлике ових песама и пониште универзалне хуманистичке вредности које су у њима оличене.

Општој хистерии на Западу крајем 20. века, која је била усмерена против Срба због њихове наводне улоге у грађанском рату у бившој Југославији, подлегао је и немачки слависта Рајнхард Лауер (R. Lauer), који је у *Frankfurter Allgemeine Zeitung*-у, од 6. марта 1993. године, објавио текст под насловом „Одице постају јунаци“, са прецизирањем у поднаслову: 'О херојском песничству Срба': „Он констатује да се митолошки начин мишљења у наше време шири упркос застрашујућем примеру Другога светског рата (чија је припрема такође започета на митотворној свести). Овај процес оживљавања митолошке традиције, вели аутор, уочава се у ратом запаљеној југоисточној Европи, а 'пре свега код Срба', где су се митови преселили 'из несврховитог врта песничства' у сам живот, и распомамили се.“ (Жунић, 2002: 50).

Лауер издваја као основне „злочиначке“ митове код Срба: мит о вуку, мит о хајдуцима, мит о Краљевићу Марку и, наравно, косовски мит.

„У миту о хајдуцима од самог је почетка успостављена фатална веза националног јунаштва и примитивног разбојничтва и пљачкаштва.“ [...]
„Краљевић Марко је, као и хајдуци, двозначни јунак. Његова херојска дела су, тачно посматрано, крвава недела, која он у знању о својој силној телесној снази додатно гарнира подругицањем и исмевањем својих жртава.“

О косовском миту Лауер говори као о стожерном националном миту код Срба, „који је до данашњег дана од највећег политичког значаја за српски народ“. Посебно се задржава на видовданском култу Милоша Обилића: „По угледа на њега је на Видовдан 1914. Гаврило Принцип убио аустријског престолонаследника – у дословном преношењу мита у дело“.

Реакције су, готово одмах, уследиле (Клеут, 1993). Недопустиво политичко мешање у послове књижевности било је, наравно, идеолошки заслепљено и површно. Светозар Кољевић је резимирао Лауерове тезе у чланку из 1994. године: „Полазећи од занимљиве претпоставке да књижевност није трагично просветљење историје и духовни напор за излазом из њених суровости, професор Лауер је оптужио за ратне злочине српски пагански мит о хромом вуку, светога Саву, Васка Попу, Рајка Нога, Гојка Ђога, хајдуке и епске песме о њима, Краљевића Марка, косовски мит, као и неке видове српског терора над легалним турским и аустријским властима у српским земљама“.

Управо супротно. Епска биографија Марка Краљевића на Балкану наткриљује етничке, културне и просторне баријере међу народима и језицима. Косово је, пак, у српској усменој традицији митско тло на коме се одвијају све одсудне етичке и духовне битке српског народа. Када је реч о култу Милоша Обилића, навели бисмо овде само мишљење великог немачког слависте Алојза Шмауса да је Петар Петровић Његош у *Горском вијенцу* Обилића „уздигао до грандиозних размета, до узора свих витешких врлина, и његово јунаштво прославио најлепшим стиховима“.

Други велики неспоразум у вези са српским епским народним песмама данас десио се поводом пројекта „Усмена традиција српских епских песама“ („Oral Tradition of Serbian Epic Songs“) Института за књижевност и уметност у Београду (руководилац проф. др Ненад Љубинковић). Под оптужбом да је материјал садржавао и песме о Радовану Караџићу и Ратку Младићу, пројекат је повучен из UNESCO-а (2005).

Довољно је навести само изводе из пројекта који је, ангажовањем најистакнутијих српских фолклориста, под руководством угледног професора Ненада Љубинковића, строго на основу научних критеријума, врло амбициозно засновао проучавање савремене српске епске (гусларске) поезије, па видети колика је штета нанета српској науци и култури, који су на груб начин устукнули пред политичким разлозима.⁸

Литература

- Банашевић 1972: Никола Банашевић, „Ранија и новија наука и Вукови погледи на народну епiku“, у: *Народна књижевност*, приредио Владан Неђић, Српска књижевност у књижевној критици, 2. издање, Београд: НОЛИТ, 1972.
- Брик 1930: I. Брик, *Переклади сербських народних пісень у „Русалці Дністровій“*. – „Записки наукового товариства імені Шевченка“, т. 99. Ювілейний збірник на пошану Акад. Кирила Студинського, ч. I. Праці філологічні. – Львів, 1930. – С. 213–231.
- Гацак 2007: В. М. Гацак, „Сербский эпос“ – 1933: заметки об аналитической содержательности работы Н. И. Кравцова“, у: *Российская славистическая фольклористика: пути развития и исследовательские перспективы*. Материалы Международной научной конференции к 100-летию со дня рождения проф. Н. И. Кравцова (Москва, 9–10 ноября 2006 г.), Москва: Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова. Филологический факультет, стр. 43–50.
- Георгијевић 1936: *Српскохрватска народна песма у польској књижевности*. Студија из упоредне историје словенских књижевности. Написао Крешимир Георгијевић, Српска краљевска академија, Посебна издања, књ. СХV, Философски и филолошки списи, књ. 30, Београд: Издање Задужбине Милана Кујунџића.
- Гуць 1966: Михайло Васильович Гуць, *Сербохорватська народна пісня на Україні*, Академія наук Української РСР: Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського – „Наукова думка“ Київ, 1966.
- Деретић 2002: Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, 3. проширено из-

⁸ „Геренска истраживања која су обављена на ширем простору Прибоја, Нове Вароши, Невесиња, у Ваљевској Подгорини и Дурмиторском крају, сведоче о виталности епске гусларске песме на тим просторима. Певају се и радо слушају неке ’класичне’ епске песме забележене пре готово два столећа. Њима се додају, уз њих се певају и бројне песме о значајним догађајима из двадесетог века (балкански ратови, два светска рата, грађански рат који прати распад Југославије). Делимично по узору на ’класичне’ епске песме, делимично под видним утицајем медија (штампе, радија, телевизије), њиховог особеног језика и начина саопштавања порука, настају песме о новим епским јунацима и њиховим противницима“.

- дање, Београд: Просвета.
- Живковић 1982: Драгиша Живковић, *Европски оквири српске књижевности III*, Београд: Просвета.
- Жунић 2002: Драган Жунић, *Национализам и књижевност. Српска књижевност 1985–1995*, Ниш: Просвета.
- Jähnichen 1988: Manfred Jähnichen, *Slawische Volkspoesie-Überetzungen in der deutschen Spätromantik*, у: *О двестагодишњици Јакоба Грима*, Научни скупови, књ. XL, Одељење језика и књижевности, књ. 8, Зборник радова са научног супа одржаног од 12. до 14. новембра 1985, Уредник академик Павле Ивић, Београд: САНУ 1988, стр. 49–56.
- Клеут 1993: Марија Клеут, „Српски мит: опасан и двосмислен“, *Летонис Матице српске*, Нови Сад, год. 169, октобар 1993, књ. 452, св. 4, стр. 397–417.
- Lauer 1993: Reinhard Lauer, „Aus Mördern werden Helden: über die heroische Dichtung der Serben“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Bilder und Zeiten, 6. Marz 1993, Nummer 55.
- Милошевић Ђорђевић 2002: Нада Милошевић Ђорђевић, *Казивати редом. Прилози проучавању Вукове поетике усменог стварања*, Београд: Рад – КПЗ Србије.
- Мојашевић 1983: Миљан Мојашевић, *Јакоб Грим и српска народна књижевност*, САНУ, Посебна издања, књ. DLIII, Београд.
- Пешић 1965: Radmila Pešić, *Prevodi i prerade naših narodnih pesama na strane jezike*, у: *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1965, knj. 6, str. 208–210.
- Пешић 1965а: R. Pešić, *Uticao na susedne narodne književnosti*, у: *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1965, knj. 6, str. 208.

Boško J. Suvajdžić

SERBIAN FOLK POETRY IN THE WORLD – WORLD IN THE SERBIAN FOLK POETRY

Summary: This paper gives a review of the reception of Serbian folk poetry and oral tradition in the European cultural context, putting the special emphasize on the work of Vuk Stefanovic Karadzic in collecting and publishing folk songs (from the first Grimm’s translation (1815) to the end of the 20th century).

The aim of the political instrumentalised reviews of the Serbian oral epic in the last decades of the 20th century was a revision of traditional and historical characteristics of these songs, including the negation of the represented universal humanistic values.